

Uhanalaisten saha- ja myrkkypistiäisten esiintymispaikkojen kartoitukset Itä-Suomessa, Kuusamossa ja Lapissa kesällä 2014

Martti Raekunnas ja Matti Viitasaari

Kartoitusmatkan vaiheet:

24.6.2014 Joutseno ja Punkaharju

Lähdimme autolla Iittalasta varhain aamulla kohti Itä-Suomea. Ensimmäinen kohteemme oli Joutsenon Anola, jossa keräsimme hyönteisiä tunnin (11.30 – 12.30). Kedolta löytyi Suomen toinen yksilö sahapistiäislajia *Macrophya erythrocnema*, jota ei ole vielä arvioitu (NA). Viivähdimme Joutsenon Marttilan keloraidalla puolisen tuntia (12.50 – 13.20). Raidan rungolta tallennettiin mm. **jymykärpäshukan** (*Ectemnius fossorius*, NT) koiras ja **isosorjoampiaisen** (*Symmorphus murarius*, CR) naaras. Molemmat lajit tunnetaan löytöpaikalta ennestään. Sieltä jatkoimme päivän pääkohteeseen Punkaharjun Hiukkajoelle. Museoalueen niityillä haavimme puolisoitoista tuntia. Tavoitteena oli löytää sahapistiäinen **Tenthredo bifasciata eli idänisolehtiäinen** (RE), joka löytyi viime kesänä tältä samalta niityltä. Sää oli hyvä koko päivän, mutta emme havainneet tätä tavoitelajia. Niitty oli jo puoliksi niitetty, mikä pienensi havaintoaluetta. Sensijaan niityltä haavittiin **purtojuurimaamehiläisen** (*Andrena hattorfiana*, NT) koiras. Löytöpaikka on uusi. Kaikki pistiäishavainnot on koottu liitetaulukoihin. Illaksi ajoimme Kontiolahdelle, missä yövyimme Martin lapsuuden kodissa.

25.6.2014 Kontiolahti, Valtimo ja Kontiomäki

Koska keräilyssä oli edelleen erinomainen, haavimme Martin isohkolla kotiniityllä hyönteisiä (pistiäisiä ja kukkakärpäsiä) koko aamupäivän. Puutarhasta löytyi **Arge pagana eli kaunomailapistiäinen** (VU). Puolilta päivin jatkoimme matkaa ja pysähdyimme Valtimon aseman ruderaattiniitylle (13.00 – 14.30). Vähän kerätyltä alueelta teimme useita uusia havintoja, mm. mesipistiäiset **Panurginus romani eli pikkupiehtarimehiläinen** ja **Colletes cunicularius eli kevätiskosmehiläinen**. Muut havainnot näkyvät retken koontitaulukosta. Toinen lyhyt pysähdys (15.40 – 16.00) tehtiin Paltamon Kontiomäellä, missä huoltoaseman tienvarsiniitty näytti houkuttelevalta kukkivan kangasajuruohon takia. Illaksi ajoimme Kuusamoon ja majoituimme Oulangan biologiselle asemalle.

26.-27.6. 2014 Kuusamo Jäkälämutkan

Kuusamossa sää oli pilvinen ja kolea (6-10 astetta) kumpanakin päivänä. Yritimme silti sitkeästi löytää pistiäisiä Jäkälämutkan hietikkoniityltä ja sen reunamilta. Kävimme katsastamassa myös toista rantaniittyä Oulankajoen alajuoksulta sekä lähistöllä ollutta metsäpaloaluetta, missä hirvet ovat tuhonneet männynntaimikon. Toisena päivänä piipahdimme katsomassa myös Liikasenvaaran kylän kukkaniittyjä, mutta siellä kasvipeite oli sateen kastelema. Kuusamossa kesä oli selvästi myöhässä, arviolta noin kaksi viikkoa. Talvi oli ollut erittäin runsasluminen, ja lumi sulii vasta myöhään. Alkukesän säät olivat olleet muutenkin koleita.

Jäkälämutkasta sahapistiäisiä sentään löytyi karistamalla puiden ja pensaiden oksia, mutta myrkkypistiäiset pysyivät visusti koloissaan hiekan tai lahoppuun sisällä. Toisena päivänä aurinko pilkisti pilvien lomasta kaksi varttitunnin jaksoa. Silloin löytyi kartoituslajina ollut **Crabro ingricus eli inkerinkiiltohukan** (NA) koiras istuskelemasta harmaaleppäpensaalla lehdeltä. Samalla tavalla havaittiin muutama **Gorytes neglectus eli lapinkaskashukka** (NT). Toinen Kuusamon myrkkypistiäisten kartoituslaji, tiepistiäisiin kuuluva **Anoplius aeruginosus eli dyynikimopistiäinen** (EN) pysytteli koloissaan. Laji elää pääasiassa Pohjanlahden rannikolla, mutta löytyi Jäkälämutkasta pari vuotta sitten.

Sahapistiäisistä kartoitustavoitteena Kuusamossa olivat **Tenthredo adusta eli keltaisolehtiäinen** (RE), **Tenthredo eburneifrons** (ent. *lichtwardtii*) eli **noki-isolehtiäinen** (RE) ja

Tenthredo trabeata eli **lehtoisolehtiäinen** (RE). Niitä ei ole vuosiin tavattu Suomesta eikä kartoitus tuonut nytkään tulosta. Keulankärjellä elävää, vain Kuusamosta aikanaan hyvin löydettävissä ollutta lajia **Pristiphora sootryeni** ei myöskään löytynyt.

Kuvaavaa Kuusamon säille oli se, että biologisen aseman pihalla räystäspääskyt kantoivat poikasilleen muurahaisia, joita ne kävivät joukolla hakemassa maasta (!) ulkorakennuksen seinustalta. Lentäviä hyönteisiä ei tosiaankaan juuri ollut – ei myöskään hyttysiä.

28.6.2014 Kemijärvi, Sodankylä ja Kaunispää

Pohjoiseen mentäessä sää parani. Kemijärven keskustassa lämpötila oli 12 astetta ja aurinko paistoi. Keräsimme pistiäisiä ja kukkakärpäsiä radanvarsiniityiltä ja ruderaateilta parisen tuntia (10.00 – 12.20). Kelojen rungoilta löytyi mm. *Megachile lapponica* eli **horsmanverhoilijamehiläinen** sekä muutamia kultapistiäisiä (*Chrysis angustula*), joita ei juuri näe näillä leveyksillä.

Seuraava pysähdys oli Sodankylän keskustassa. Sää oli edelleen otollinen (12,5 astetta) ja aurinkoinen, joten haavimme rehevällä jokivarsiniityllä tunnin verran (14.30 – 15.30).

Koiranputkilla lensi runsaana kukkakärpäsiin kuuluva *Cheilosia naruska* eli **naruskankeilanen** (det. S. Kerppola), joka kuvattiin äskettäin tieteelle uutena Suomen Lapista. Retken kohteissa etsittiin pihlajan kukinnoista **Hoplocampa alpina** -sahapistiäistä, joka monina vuosina esiintyy Lapissa runsaana. Täältä löytyi retken ainoa yksilö,

Kolmas pysähdys tehtiin Inarin Kaunispäällä, missä aurinkoinen keli vain parani (+13 astetta). Kiersimme tuulensuojaisia rinteitä toista tuntia (17.00 – 18.15). Tallensimme mm. joitakin kimalaisia. Tavoitteena oli löytää muutama ”varma” *Bombus cryptarum* eli **kangaskimalainen**, joka on vaikea erottaa mantukimalaisesta. Tavoite myös saavutettiin (det. J.Paukkunen). Illaksi ajoimme seuraavaan majoituspaikkaan eli Ivalon Näverinniemen leirintäalueen mökille.

29.6.2014 Utsjoen Ailigas ja Tenojokivarsi Karigasniemellä

Utsjoen Ailigas -tunturilla kiertelimme noin neljä tuntia (10.45 – 14.30). Vaikka sää oli lämmin ja aurinkoinen, hyönteisiä oli niukasti liikkeellä. Olisiko ollut myöhäisen kesän vaikutusta? Päiväperhosia ei näkynyt juuri lainkaan. Joitakin tunturiyökkösiä (*Anarta melanopa*) ja -mittareita (*Semiothisa carbonaria*) oli sentään lennossa. Parhaita perhoshavaintoja taisivat olla *Pararctia lapponica* eli **lapinsiilikäs** länsirinteeltä ja *Oeneis bore* eli **paljakkakylmänperhonen** Ailigaksen laelta. Eniten sahapistiäisiä ja kukkakärpäsiä saatiin takarinteen kurun lumenviipymältä. Lumelta löytyi Inarin Lapille uutena *Tenthredo arctica* sekä kaksi Oulun yliopiston DNA –tutkimukseen välitettyä yksilöä *Arge expansa* mailapistiäistä. Kiintoisa havainto tehtiin, kun havaittiin *Nomada panzeri* eli **punikkikiertomehiläinen** 425 metrin korkeudelta Ailigaksen etelärinteellä. Yleensä tuntureilla lentää mesipistiäisistä vain kimalaisia.

Myöhemmin iltapäivällä tutkittiin Tenojokivarren hietikkoniittyä Angelintien varrelta noin kolme kilometriä Karigasniemeltä etelään. Sahapistiäispuolen kartoitustavoitteena oli löytää *Praia taczanowskii* eli **raitanuijapistiäinen** (NT), joka elää Lapin jokien varsilla. Sää meni kuitenkin puolipilviseksi, mikä hiljensi hyönteisten lentoa. Myöskään hietikoilla eläviä **lapinkiiltohukkaa** (*Crabro maeklini*, NT) eikä **pohjankiiltohukkaa** (*Crabro lapponicus*, NT) täältä nyt tavattu.

30.6.2014 Inari Ivalo

Tälle päivälle retkivaihtoehtina olivat Utsjoen kirkkotupien niityt tai Ivalon Näverinniemen niityt. Pohjoiseen luvattiin pilvistä säätä, joten valinta osui Ivaloon. Sää olikin koko päivän erinomainen: lämpötila noin 20 astetta, heikkoa tuulta ja aurinkoa. Kiertelimme laajalti ympäri Näverinniemeä ja hyönteiset olivat hyvin liikkeellä. Myrkkypistiäisten kartoituslajeista löytyi kolme **lapinkiiltohukkaa** (*Crabro maeklini*), jokainen eri alueelta: yksi leirintäalueelta, toinen hiekkakasalta asutuksen takaa tien varrelta ja kolmas tulvarannalta Ivalojoen mutkasta. Lajia näyttää siis esiintyvän elinkykyisenä varsin laajalti Ivalossa. Sensijaan kartoitettavaa tiepistiäistä, *Arachnospila fuscomarginata* eli **paahdetikaripistiäistä** (VU) ei löytynyt täältä eikä muualtakaan Lapin ja Kuusamon rantahietikoilta. Haaviin osui kuitenkin harvinainen kukkakärpänen *Brachyopa cinerea* eli **mustamahlanen** (NT, det. S. Kerppola), joka on vain kerran havaittu Lapista.

Sahapistiäisistä löytyi sekä periaatteessa keväällä että kesällä lentäviä lajeja. Mielenkiintoisimmat löydöt olivat luokittelemattomasta Nematinae –alaheimosta. *Pristiphora bifida* yksi naaras. Tunturikurjenherneellä elävät *Pristiphora astragali* ja *Nematus platystigma* löytyivät monessa kohteessa yrittämisestä huolimatta vain Näverniemestä, kummastakin yksi naaras.

1.7.2014 Kotimatka: Sodankylä Vuotso ja Rovaniemi

Aloitimme taivalluksen kohti etelää heti aamusta. Sää oli edelleen oikein hyvä (lämpöä 16-17 astetta), joten pysähdyimme Vuotson kanavalle reiluksi tunniksi (10.00 – 11.20) keräämään. Täällä on aikaisemmin tavattu **pohjankiiltohukkaa** (*Crabro lapponicus*), mutta nyt se ei ollut vielä lennossa. Myöskään kartoitettavia tiepistiäisiä ei näkynyt.

Rovaniemen maalaiskunnassa on MTT:n toimesta tehty keinopesätutkimusta hyvillä metsämarja-alueilla. Tällaisen tutkimuksen yhteydessä löytyi pari vuotta sitten harvinainen tiepistiäinen, *Dipogon vechti* eli **isopartapistiäinen** (VU). MTT:n toimistolla kuitenkin selvisi, että löytöpaikka oli 50 kilometrin päässä lähes tietömällä retkeilyalueella Kivalossa. Saimme seudulle ajo-ohjeen ja kartan, mutta aikataulu ei antanut myöten lähteä etsimään tätä lajia. Jatkoimme siis kohti kotia. Muutaman huoltotauon siivittäminä ajoimme suoraan Rovaniemeltä Iittalaan.

Loppuarvio

Lapin ja Kuusamon hyönteisretket ovat useimmiten onnen kauppaa. Kesä oli siellä nyt myöhässä, joten kaikki kartoitettavat lajit eivät olleet vielä lennossa. Keräilyssäät olivat kahtalaiset. Kuusamon päivät olivat todella heikot, mutta Lapissa kohdalle osuivat lämpöjakson alkupäivät. Lämpöjakso jatkui Lapissa koko heinäkuun.

Kartoituslajit olivat tosi vaativat, varsinkin sahapistiäisten osalta. Tulosta voitaneekin pitää ainakin myrkkypistiäisten osalta kohtalaisena. Nematinae –alaheimon sahapistiäisistä on 20 yksilöä toistaiseksi vain suvulleen määritettyinä.

Retken kukkakärpäset ovat edelleen määritettävänä S. Kerppolalla.